

ZAPOBIEGANIE NADUŻYWANIU PRAWA DO SĄDU. RZYMSKIE SACRAMENTUM A WSPÓŁCZESNE SLAPP-Y

SŁAWOMIR KURSA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v19.1.2025.02/s.kursa

STRESZCZENIE

Przedmiotem niniejszego artykułu jest zagadnienie zapobiegania nadużywania prawa do sądu. Autor zwraca uwagę na fakt, że zjawisko nadużywania prawa do sądu oraz zapobieganie temu zjawisku towarzyszą rozwojowi prawa od najdawniejszych czasów i regulacji prawnych. W artykule przedstawiono zagadnienie nadużywania prawa do sądu w odniesieniu do rzymskiego *sacramentum* i wskazano istotę współczesnych SLAPP-ów (Strategic Lawsuits Against Public Participation) oraz sposoby im przeciwdziałania. *Sacramentum* było instytucją prawa procesowego i ma głębokie korzenie w tradycji religijnej starożytnego Rzymu oraz symboliczne znaczenie, podczas gdy SLAPP-y są współczesnym, niepożądanym zjawiskiem, związanym z aspektami proceduralnymi i finansowymi systemu prawnego. Zostaną także wskazane związki, podobieństwa i różnice między starożytnym rzymskim *sacramentum* i współczesnymi SLAPP-ami, a także podjęta próba odpowiedzi na pytanie, czy zastosowanie odpowiednika rzymskiej instytucji *sacramentum* mogłoby skutecznie ograniczyć współczesne SLAPP-y.

Słowa kluczowe: *sacramentum*, *legis actiones*, SLAPP, prawo do sądu, nadużycie prawa do sądu

PREVENTION OF THE ABUSE OF THE RIGHT TO COURT. ROMAN SACRAMENTUM AND CONTEMPORARY SLAPPS

ABSTRACT

The subject of this article is the issue of prevention the abuse of the right to a court. The author draws attention to the fact that the phenomenon of the abuse of the right to a court and its

* dr hab., Uniwersytet SWPS w Warszawie (Polska), e-mail: slawomirpatrycjusz@wp.pl, ORCID: 0000-0001-9327-0728

prevention have accompanied the development of law and legal regulations since ancient times. The article presents the issue of the abuse of the right to a court in relation to the Roman sacramentum and indicates the essence of contemporary SLAPPs (Strategic Lawsuits Against Public Participation) and ways of counteracting them. Sacramentum was an institution of procedural law and has deep roots in the religious tradition of ancient Rome and symbolic meaning, while SLAPPs are a modern, undesirable phenomenon related to the procedural and financial aspects of the legal system. The article also indicates the relationships, similarities and differences between the ancient Roman sacramentum and modern SLAPPs, as well as an attempt to answer the question whether the use of the equivalent of the Roman institution of sacramentum could effectively limit contemporary SLAPPs.

Key words: sacramentum, legis actiones, SLAPP, right to a court, abuse of the right to a court

Zapobieganiu nadużywania prawa do sądu, w tym pieniactwu procesowemu¹, mogą służyć różne rozwiązania prawne. Jednym z najstarszych było *sacramentum*, stosowane w rzymskim procesie legislacyjnym. Współcześnie służą temu przede wszystkim opłaty sądowe, a także pozostałe koszty procesowe². Zarówno *sacramentum*, jak i uiszczane przez stronę inicjującą proces opłaty sądowe mogą zapobiegać pochopnemu składaniu pozwów, a przez to nadmiernemu obciążaniu sądów przez strony, które na przykład nie są w pełni przekonane do swoich rzekomych racji. Trzeba jednak pamiętać, że koszty postępowania sądowego lub sama obawa przed ich nadmierną wysokością mogą stanowić barierę, powodującą iż zwłaszcza osoby niezamożne lub o niskiej świadomości prawnej rezygnują z dochodzenia zasadnych roszczeń albo obrony wartości, które uważają za słuszne. Powoduje to, że ich prawo do sądu jest faktycznie ograniczone i odwrotnie – nie są one żadną barierą dla zamożnych podmiotów w prowadzeniu nawet niezasadnych sporów, co może stanowić nadużycie prawa do sądu. Znamionym tego współczesnym przykładem są tzw. SLAPP-y, czyli strategiczne powództwa zmierzające do stłumienia debaty publicznej (Strategic Lawsuits Against Public Participation).

W niniejszym artykule zwraca się uwagę na fakt, że zjawisko nadużywania prawa do sądu oraz zapobieganie temu zjawisku towarzyszą rozwojowi prawa od najdawniejszych czasów i regulacji prawnych. Zostanie w nim przedstawione zagadnienie nadużywania prawa do sądu w odniesieniu do rzymskiego *sacramentum* oraz współczesnych SLAPP-ów, a także podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, czy zastosowanie odpowiednika rzymskiej instytucji *sacramentum* mogłoby skutecznie ograniczyć współczesne SLAPP-y.

¹ Szerzej na temat pieniactwa procesowego jako formy nadużycia prawa do sądu zob. L. Jamróz, *Prawo do sądu a zjawisko pieniactwa procesowego*, w: *Dookoła Wojtek...: księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 495–504.

² Zob. wyrok z dnia 17 listopada 2008 r., SK 33/07 (OTK ZU 2008, seria A, nr 9, poz. 154); wyrok SN z dnia 20 grudnia 2017 r., III KK 203/17, Legalis nr 1713870.

1. SACRAMENTUM W RZYMSKIM PROCESIE LEGISAKCYJNYM

W starożytnym Rzymie, w okresie funkcjonowania najstarszego rodzaju postępowania cywilnego – postępowania legisakcyjnego, z jego najważniejszym, a zarazem podstawowym sposobem – *legis actio sacramento*, mającym ogólne zastosowanie³, *sacramentum* było istotnym elementem prawa procesowego, odgrywającym istotną rolę w rozstrzyganiu sporów sądowych oraz w zabezpieczeniu praw stron. Termin ten, aczkolwiek wieloznaczny⁴, w postępowaniu sądowym oznaczał zabezpieczenie majątkowe dokonywane przez strony sporu. Jest on nieodłącznie związany z rzymskim procesem legisakcyjnym.

Pochodzenie *sacramentum* sięga głęboko w historię starożytnego Rzymu i jest ściśle związane z religijnymi i kulturowymi praktykami ówczesnego społeczeństwa. Termin *sacramentum* w kontekście postępowania sądowego pierwotnie najprawdopodobniej oznaczał świętą przysięgę, którą składały spierające się strony, co odzwierciedlało religijne aspekty zabezpieczenia praw i miało symboliczne znaczenie dla stron sporu oraz dla samego procesu sądowego. W ówczesnym społeczeństwie rzymskim religia odgrywała ważną rolę w życiu codziennym, w tym także w dziedzinie prawa. Składanie przysięgi w ramach *sacramentum* wiązało się z powagą religijną, co nadawało temu działaniu szczególną wagę i zobowiązanie. Religijny charakter *sacramentum* sprawiał, że jego naruszenie było postrzegane nie tylko jako świadome złamanie umowy, lecz także jako profanacja boskiego świętego obowiązku. Strona, która popełniała krzywoprzysięstwo, ściągała na siebie gniew bogów, a by temu zapobiec, składano ofiarę przebłagalną (*piaculum*), która przepadała na rzecz świątyni. Ewentualną ofiarą dawaną w depozyt w świątyni były owce lub woły⁵. Strona, która go nie popełniła, a zarazem wygrywała spór, odzyskiwała swoje *sacramentum*. W wypadku powództw rzeczowych (*legis actio sacramento in rem*) mogło się zdarzyć, że żadna ze stron nie miała racji, a wtedy obie traciły *sacramentum*⁶.

Od czasów Ustawy XII tablic z V w. p.n.e. *sacramentum*, zamiast ofiary przebłagalnej składanej w świątyni, stało się karą pieniężną na rzecz państwa, do której uiszczenia strony sporu zobowiązywały się wskutek wzajemnego *provocatio sacramento*⁷. Musiał ją uregulować ten, którego *sacramentum* uznano za *iniustum*⁸,

³ G. 4,13: *Sacramenti actio generalis erat: de quibus enim rebus ut aliter ageretur lege cautum non erat, de his sacramento agebatur [...]*.

⁴ Na temat etymologii słowa *sacramentum* zob. A. Dębiński, *Sacramentum: On the Legal Meaning of the Term as Used in the Letters of Pliny the Younger*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2022, nr 3, s. 46–48.

⁵ M. i J. Zabłoccy, *Ustawa XII tablic. Tekst – tłumaczenie – objaśnienia*, Warszawa 2003, s. 20–21; A. Dębiński, *Sacramentum...*, op. cit., s. 49; F. Bertoldi, *I sacramenta nelle legis actiones. Da un processo „divino” a un processo laico*, „*Vergentis*” 2018, nr 6, s. 165–168.

⁶ F. Longchamps de Bérier, w: W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Bérier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 163.

⁷ G. 4,16: [...] *Deinde qui prior vindicaverat, dicebat: QUANDO TU INIURIA VINDICAVISTI, QUINGENTIS ASSIBUS SACRAMENTO TE PROVOCO; adversarius quoque dicebat similiter: ET EGO TE. Aut si res infra mille asses erat, quinquagenarium scilicet sacramentum nominabant [...]*. Zob. także: W. Litewski, *Rzymski proces cywilny*, Kraków 1988, s. 24–25.

⁸ E. Gintowt, *Rzymskie prawo prywatne w epoce postępowania legisakcyjnego (od decemviratu do lex Aebutia)*, Warszawa 2005, s. 10.

a więc przegrał spór⁹. Kara, w zależności od wartości przedmiotu sporu, wynosiła 500 asów, gdy przedmiot sporu wart był co najmniej 1000 asów albo 50 asów w sporach o mniejszej wartości lub dotyczących wolności człowieka¹⁰. Wspomniane 500 asów początkowo odpowiadało wartości pięciu wołów, zaś 50 asów – wartości pięciu owiec¹¹, co koresponduje z pierwotnym charakterem *sacramentum*, któremu towarzyszyło *piaculum* składane w świątyni.

Warto jednak zauważyć, że *sacramentum* nie było pozbawione wad i pewnych kontrowersji z nimi związanych. W przypadku niektórych spraw, szczególnie tych z udziałem najniższych klas społecznych, wysokość *sacramentum* (500 lub 50 asów) mogła stanowić barierę nie do pokonania. Nie każdy bowiem dysponował takimi środkami, albo nawet jeśli je miał, nie każdy był gotów na podjęcie ryzyka ich utraty, w razie przegranej, nawet jeśli był przekonany co do słuszności swego stanowiska w sporze. Innymi słowy, jak słusznie zauważa W. Litewski, system ten preferował bogatszych¹², dla których utrata nawet 500 asów nie była odczuwalna, mogli sobie więc pozwolić na wytoczenie ryzykownego procesu lub wejście w spór, nawet nie będąc przekonanymi co do swojej racji. Przypomina to sytuację z pokera, czy innych gier hazardowych, gdzie nawet nie mając dobrych kart, gracz dysponujący dużym zasobem środków jest w stanie podjąć ryzyko utraty ich części i podnosi stawkę albo przystępuje do stawki, by sprawdzić karty drugiej strony. W tej metaforze dobre karty są odpowiednikiem obiektywnej racji w sporze, a stawka – odpowiednikiem *sacramentum*. Jak wiadomo, w karty niejednokrotnie wygrywa ten, kto umie dobrze blefować, a nie ten, kto ma lepsze karty, czyli odkładając tę karcianą metaforę, kto ma rację w sporze. I taki sam, negatywny, skutek mogła powodować konieczność uiszczenia *sacramentum*. Z jednej strony zapobiegało ono pieniactwu procesowemu, z drugiej – mogło w praktyce pozbawiać dostępu do sądu i sprawiedliwego wyroku.

W konsekwencji osoby mniej zamożne, czy wręcz ubogie, poważnie się zastanawiały, czy występować z pozwem, gdy nie były w pełni przekonane odnośnie do swoich racji, co rzeczywiście zapobiegało pieniactwu procesowemu. Perspektywa utraty *sacramentum* nie stanowiła jednak większej bariery dla osób dobrze sytuowanych majątkowo, wręcz przeciwnie, świadomość ich dobrej kondycji finansowej w porównaniu do potencjalnego adwersarza mogła zachęcać do podjęcia (relatywnie niewielkiego) ryzyka i wejścia w spór, nawet mimo braku przekonania co do swojej racji w tym sporze. Najubożsi natomiast, nawet jeśli żywili pełne przekonanie o słuszności, byli pozbawieni ochrony procesowej ze względu na brak środków. Nie stanowiło to, oczywiście, problemu dla osób zamożnych.

⁹ G. 4,13: [...] Nam qui victus erat, summam sacramenti praestabat poenae nomine eaque in publicum cedebat [...].

¹⁰ G. 4,14: Poena autem sacramenti aut quingenaria erat, aut quinquagenaria, nam de rebus mille aeris plurisve quingentis assibus, de minoris vero quinquaginta assibus sacramento contendebatur, nam ita lege duodecim tabularum cautum erat. At si de libertate hominis controversia erat, etiamsi pretiosissimus homo esset, tamen ut quinquaginta assibus sacramento contenderetur [...].

¹¹ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, Warszawa 1999, s. 120. Zob. też T. Frank, *An Economic Survey of Ancient Rome*, t. 1, Baltimore 1933, s. 47.

¹² W. Litewski, *Rzymski proces cywilny*, op. cit., s. 24.

Ponadto fakt, że funkcjonowały tylko dwie stawki *sacramentum*, powodował, że ryzyko związane z jego przepadkiem nie zawsze odpowiadało realnej wartości przedmiotu sporu. K. Kolańczyk słusznie zauważył, że było ono „nazbyt wielkie przy procesach o drobne wartości, gdzie wartość *sacramentum* przewyższała wartość przedmiotu sporu albo niewiele się od niej różniła”¹³. W takich przypadkach wchodzenie w spór nie zawsze jawiło się więc jako racjonalne. Istnienie dwóch, ryczałtowych, a nie procentowych stawek *sacramentum*, było bardzo niekorzystne zwłaszcza dla osób niezamożnych, które, jak można się domyślać, zwykle spierały się o niewielkie kwoty. W tych przypadkach wysokość *sacramentum* mogła często skutkować podjęciem decyzji o niedochodzeniu swych praw przed sądem. W sposób oczywisty kłóciło się to z poczuciem sprawiedliwości. Zaletą, jakiej można się doszukiwać w tej sytuacji, jest fakt, że zmniejszono w ten sposób ilość spraw sądowych w przypadkach spraw o niewielkiej wartości sporu.

W związku z tym, jak się można domyślać, w praktyce sądowej zdarzały się nadużycia i fałszywe przysięgi, co sprawiało, że *sacramentum* nie zawsze gwarantowało uczciwość i rzetelność procesu sądowego. *Sacramentum* początkowo odgrywało istotną rolę w życiu społecznym i moralnym starożytnego Rzymu, wpływając zarówno na sposób postrzegania prawa, jak i na praktyczne funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Nadużycia i wątpliwości z nim związane spowodowały, że z biegiem czasu, wraz z rozwojem prawa rzymskiego, *sacramentum* stopniowo traciło na znaczeniu na rzecz innych form zabezpieczenia praw, takich jak *sponsio* czy *fideiussio*.

2. SLAPP-Y I SPOSOBY PRZECIWDZIAŁANIA IM

SLAPP-y (Strategic Lawsuit Against Public Participation), czyli strategiczne powództwa zmierzające do stłumienia debaty publicznej, stanowią istotne narzędzie manipulacji procesem prawnym w zamiarze uciszenia krytyków i osób angażujących się w działalność społeczną, a w także dezinformacji, czy też odwrócenia uwagi od kwestii istotnych społecznie¹⁴. Wykorzystują one pozory legalności, lecz w istocie ich działanie jest formą nadużycia prawa do sądu, w której powód wytacza pozew sądowy nie dlatego, że ma uzasadnione roszczenia prawne, lecz aby zastraszyć, zdyskredytować lub finansowo osłabić osoby lub organizacje zaangażowane w publiczną debatę, mające inne stanowisko w danej kwestii.

Pozwy te są zwykle kierowane przeciwko osobom lub organizacjom społecznym, które monitorują lub krytykują działania państwa, polityków, dużych korporacji czy

¹³ K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, op. cit., s. 121.

¹⁴ Pojęcie SLAPP-ów zostało wprowadzone do obiegu prawnego w latach 80. XX wieku przez Penelope Canan i Georga W. Pringa. Zob. P. Canan, G.W. Pring, *Strategic Lawsuits Against Public Participation*, „Social Problems” 1988, nr 5, s. 506–517; G.W. Pring, *SLAPPs: Strategic Lawsuits against Public Participation*, „Pace Environmental Law Review” 1989, nr 1, s. 5–21; P. Canan, *The SLAPP from a Sociological Perspective*, „Pace Environmental Law Review” 1989, nr 1, s. 23–32; P. Canan, G.W. Pring, *Studying Strategic Lawsuits Against Public Participation: Mixing Quantitative and Qualitative Approaches*, „Law & Society Review” 1988, nr 2, s. 385–395.

innych podmiotów mających wpływ na życie społeczne¹⁵. SLAPP-y są wykorzystywane przez osoby lub instytucje mające znaczne zasoby finansowe, aby zablokować krytykę lub protesty przeciwko swoim działaniom. Wykorzystują one w tym celu procedury sądowe oraz związane z nimi koszty związane z obroną przed SLAPP-ami, aby zniechęcić do dalszego angażowania się w działalność publiczną lub krytykowania instytucji czy osób publicznych. Wysokie koszty procesowe mogą prowadzić do rezygnacji z obrony przed SLAPP-ami, nawet jeśli pozwani mają przekonanie co do słuszności swojego stanowiska. Tymczasem pozywający za pomocą SLAPP-ów dysponują dużymi środkami finansowymi i koszty procesowe nie stanowią dla nich bariery.

Poprzez nadużycie systemu sądowego, te pozorowane pozwy sądowe stanowią realne zagrożenie dla wolności słowa, uczestnictwa społecznego i demokratycznych wartości. Istnieje wiele przypadków różnego ich wykorzystywania¹⁶. Organizacje pozarządowe, aktywiści społeczni, dziennikarze i inne osoby zaangażowane w obronę praw człowieka i środowiska naturalnego często padają ofiarą SLAPP-ów, które są wykorzystywane jako narzędzie do uciszania ich, krytyki i zastraszania. Tego rodzaju pozwy mogą prowadzić do auto-cenzury, obniżenia jakości debaty publicznej i ograniczenia wolności słowa, co jest sprzeczne z fundamentalnymi zasadami demokracji i praworządności.

W odpowiedzi na rosnące zagrożenie ze strony SLAPP-ów, coraz częściej wprowadzane są specjalne regulacje prawne lub działania mające na celu ochronę przed nadużyciami procesowymi. W niektórych jurysdykcjach wprowadzone są tzw. regulacje anty-SLAPP, które mają na celu ochronę wolności słowa i uczestnictwa publicznego przed nadużyciami sądowymi¹⁷. Takie przepisy mogą umożliwić szybką i skuteczną obronę przed SLAPP-ami poprzez procedury sądowe przewidziane specjalnie w tym celu, np. poprzez odrzucenie pozwu na wczesnym etapie, jeśli zostanie on uznany za SLAPP¹⁸. Jednocześnie mogą one przewidywać

¹⁵ P.C. File, L. Wigren, *SLAPP-ing Back: Are Government Lawsuits Against Records Requesters Strategic Lawsuits Against Public Participation?*, „Journal of Civic Information” 2019, nr 2, s. 2–3; M. Fierens, F. Le Cam, D. Domingo, S. Benazzo, *SLAPPs Against Journalists in Europe: Exploring the Role of Self-regulatory Bodies*, „European Journal of Communication” 2023, s. 2–3.

¹⁶ Ibidem, s. 4–5; H. Young, *Canadian Anti-SLAPPs Laws in Action*, „SSRN Electronic Journal” 2022, nr 1, s. 186–222; A. Bodnar, A. Gliszczyńska-Grabias, *Strategic Lawsuits against Public Participation (SLAPPs), the Governance of Historical Memory in the Rule of Law Crisis, and the EU Anti-SLAPP Directive*, „European Constitutional Law Review” 2023, nr 4, s. 645 i n.

¹⁷ P.C. File, L. Wigren, *SLAPP-ing Back...*, op. cit., s. 5 i n.; H. Young, *Canadian Anti-SLAPPs Laws in Action*, „SSRN Electronic Journal” 2022, nr 1, s. 187 i n.; F. Farrington, M. Zabrocka, *Punishment by Process: The Development of Anti-SLAPP Legislation in the European Union*, „ERA Forum” 2023, <https://doi.org/10.1007/s12027-023-00774-5> (dostęp: 7.03.2024), s. 1–16. Przykładem jest ostatnio przyjęta Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2024/1069 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie ochrony osób, które angażują się w debatę publiczną, przed oczywistie bezzasadnymi roszczeniami lub stanowiącymi nadużycie postępowaniami sądowymi („strategiczne powództwa zmierzające do stłumienia debaty publicznej”), Dz. Urz. UE L z 2024 r., 1069 z dnia 16.04.2024.

¹⁸ M. Zabrocka, J. Borg-Barthet, B. Lobina, *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, DG IPOL/ Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs 2021, https://www.researchgate.net/publication/361040431_The_Use_of_SLAPPs_to_Silence_Journalists_NGOs_and_Civil_Society (dostęp: 7.03.2024), s. 47–48.

zapewnienie wsparcia prawnego dla osób lub organizacji atakowanych SLAPP-ami, celem pomocy w zidentyfikowaniu SLAPP-ów, skutecznej obronie przed nimi oraz ewentualnym dochodzeniu roszczeń o odszkodowanie za nadużycia procesowe¹⁹. Równie ważne jest edukowanie społeczeństwa na temat SLAPP-ów, ich skutków i sposobów obrony. Im bardziej świadomi są ludzie, tym mniej skuteczne mogą być próby zastraszenia ich poprzez sądowe represje. Niezależnie od tych działań, istnieje potrzeba monitorowania spraw sądowych, w których pojawiają się SLAPP-y, co może być pomocne w identyfikacji trendów i sposobów nadużyć. Dzięki temu można będzie reagować szybko i skutecznie na tego rodzaju działania.

3. SACRAMENTUM A SLAPP-Y

Sacramentum w rzymskim prawie procesowym stanowiło istotny element procedur sądowych, łączący w sobie aspekty religijne, moralne i proceduralne. Jego geneza, charakterystyka i ewolucja odzwierciedlają głębokie zmiany zachodzące w społeczeństwie oraz prawie rzymskim. *Sacramentum* z założenia pełniło funkcje zarówno zabezpieczenia majątkowego kary pieniężnej, jak i środka do zapewnienia uczciwości procesu, służyło ograniczeniu pieniąctwa procesowego. Składanie *sacramentum* było sposobem na potwierdzenie zaangażowania w proces sądowy. Ponadto, *sacramentum* stanowiło element rytuału sądowego, który nadawał procesowi odpowiednią ceremonię i formalność, co przyczyniało się do respektowania decyzji sądu. Strony sporu składały *sacramentum*, które było rodzajem gwarancji na wypadek przegranej, służące zabezpieczeniu interesów przeciwnej strony oraz zachęceniu do uczciwego postępowania i przestrzegania prawdy. W przypadku wygranej, *sacramentum* zwracane było stronie, która go złożyła. W razie zaś przegranej skutek niewywiązania się z zobowiązań lub nieuczciwego postępowania służyło jako rodzaj kary.

Tymczasem SLAPP-y są zjawiskiem, które dotyczy nadużycia procesowego w ramach współczesnych systemów prawnych. SLAPP-y to pozwy strategiczne zmierzające do stłumienia debaty publicznej, których celami są: uciszenie krytyki, dezinformacja czy też odwrócenie uwagi od kwestii istotnych społecznie. SLAPP-y wykorzystują procedury sądowe jako narzędzie do zastraszenia i uciszenia osób krytykujących, często poprzez kosztowne procesy sądowe, które mają na celu osłabienie finansowe i psychiczne pozwanego.

Choć *sacramentum* nie występuje we współczesnych systemach prawnych i nie odgrywa takiej roli, jak w starożytnym Rzymie, pozostaje ważnym elementem historii prawa oraz kultury prawnej. Powstaje więc pytanie, czy wprowadzenie odpowiednika instytucji *sacramentum* do współczesnych procedur sądowych ograniczyłoby SLAPP-y?

¹⁹ J. Bayer, P. Bárd, L. Vosyliute, N. Chun Luk, *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union. A Comparative Study*, EU-CITIZEN: Academic Network on European Citizenship Rights, 2021, https://www.researchgate.net/publication/359790139_Strategic_Lawsuits_Against_Public_Participation_SLAPP_in_the_European_Union (dostęp: 7.03.2024), s. 59–60.

Paradoksalnie, choć instytucja rzymskiego *sacramentum* oraz współcześnie dostrzegalne zjawisko SLAPP-ów są zupełnie innymi zagadnieniami, porównując praktykę z nimi związaną można dostrzec wspólną cechę, niebezpieczną zarazem, jaką jest wykorzystywanie procedur prawnych i sytuacji majątkowej do osiągnięcia określonych celów, takich jak dochodzenie niezasadnych roszczeń czy też zastraszenie drugiej strony. Ma to wymiar manipulacyjny, gdzie strony wykorzystują procedury procesowe nie tyle w celu osiągnięcia sprawiedliwości, ile w celu osiągnięcia swoich indywidualnych korzyści poprzez nadużywanie swojej pozycji finansowej.

Jednakże istnieją również istotne różnice między *sacramentum* a SLAPP-ami. Po pierwsze, *sacramentum* było integralną częścią rzymskiego procesu legisakcyjnego, który miał głębokie korzenie historyczne i kulturowe, podczas gdy SLAPP-y są niepożądanym współczesnym zjawiskiem, wynikającym z konkretnych problemów społecznych i politycznych. Po drugie, *sacramentum* było zasadniczo środkiem do uzyskania prawdy procesowej, podczas gdy SLAPP-y z założenia są wykorzystywane do zatuszowania prawdy lub ograniczenia publicznej debaty, a przez to do zafałszowania rzeczywistości.

Pomimo tych różnic, analiza związku między *sacramentum* a SLAPP-ami może dostarczyć cennych wskazówek dotyczących funkcjonowania procesów sądowych oraz manipulacji nimi w różnych kontekstach historycznych i współczesnych. W obu przypadkach zachodzi potrzeba ochrony uczciwości procesu oraz zapewnienia, że procedury prawne służą sprawiedliwości, a nie manipulacji czy uciszeniu krytyki społecznej. W związku z tym, walka ze współczesnymi SLAPP-ami wymaga skutecznych działań prawnych, społecznych i politycznych, które zapewnią ochronę wolności słowa i publicznej partycypacji, podobnie jak było w starożytnym Rzymie, gdzie prawo procesowe miało służyć prawdzie i sprawiedliwości.

Warto zauważyć, że choć *sacramentum* miało działać jako mechanizm zapobiegający pieniąktwu procesowemu, poprzez złożenie zabezpieczenia na wypadek przegrania sporu, nie było to idealne rozwiązanie, a manipulacja i nadużycia w procesie, zwłaszcza ze strony bogatych obywateli, nadal mogły występować. W związku z tym, wraz z rozwojem systemów prawnych, wprowadzano inne środki i sankcje mające na celu skuteczniejsze zapobieganie i karanie takich działań. Biorąc pod uwagę niedoskonałości rzymskiego *sacramentum*, wprowadzenie do współczesnego prawa instytucji podobnej do tego, jak ono funkcjonowało w starożytnym Rzymie, nie rozwiązałoby żadnego problemu związanego ze SLAPP-ami. Można, niestety, powiedzieć, że historia się powtarza w ten sposób, iż zasobne podmioty mogą sobie znowu pozwolić na nadużywanie prawa poprzez składanie kosztownych dla obu stron pozwów.

4. PODSUMOWANIE

Analiza związków, podobieństw i różnic między starożytnym rzymskim *sacramentum* i SLAPP-ami pozwala na lepsze zrozumienie ich wpływu na skuteczność prawa, a przez to wpływu na społeczeństwo. *Sacramentum* i SLAPP-y mają istotny wpływ na wynik procesu sądowego, zarówno w przeszłości, jak i obecnie. Mogły i mogą być wykorzystywane jako narzędzia do manipulacji procesem prawnym,

co może prowadzić do nierówności w dostępie do sprawiedliwości i obniżenia jakości demokracji. Również wykorzystanie ich jako narzędzi do zastraszenia i uciszenia krytyków stanowi istotny wspólny element. W obu przypadkach istnieje także element finansowy – *sacramentum* ma wymiar finansowy, podczas gdy SLAPP-y mogą być wykorzystywane w celu nękania finansowego krytyków.

Różnice między *sacramentum* i SLAPP-ami dotyczą głównie ich charakteru oraz celu działania. *Sacramentum* było instytucją prawa procesowego i ma głębokie korzenie w tradycji religijnej starożytnego Rzymu oraz symboliczne znaczenie, podczas gdy SLAPP-y są współczesnym, niepożądanym zjawiskiem, związanym z aspektami proceduralnymi i finansowymi systemu prawnego. Ważne jest zrozumienie tych związków, podobieństw i różnic w kontekście dalszego rozwoju systemu prawnego i dążenia do zapewnienia uczciwości, równości i sprawiedliwości dla wszystkich podmiotów prawa.

BIBLIOGRAFIA

- Bayer J., Bárd P., Vosyliute L., Chun Luk N., *Strategic Lawsuits Against Public Participation (SLAPP) in the European Union. A Comparative Study*, EU-CITIZEN: Academic Network on European Citizenship Rights, 2021, https://www.researchgate.net/publication/359790139_Strategic_Lawsuits_Against_Public_Participation_SLAPP_in_the_European_Union.
- Bertoldi F., *I sacramenta nelle legis actiones. Da un processo „divino” a un processo laico*, „*Ver-gentis*” 2018, nr 6.
- Bodnar A., Gliszczyńska-Grabias A., *Strategic Lawsuits against Public Participation (SLAPPs), the Governance of Historical Memory in the Rule of Law Crisis, and the EU Anti-SLAPP Directive*, „*European Constitutional Law Review*” 2023, nr 4.
- Canan P., Pring G.W., *Strategic Lawsuits Against Public Participation*, „*Social Problems*” 1988, nr 5.
- Canan P., Pring G.W., *Studying Strategic Lawsuits Against Public Participation: Mixing Quantitative and Qualitative Approaches*, „*Law & Society Review*” 1988, nr 2.
- Canan P., *The SLAPP from a Sociological Perspective*, „*Pace Environmental Law Review*” 1989, nr 1.
- Dajczak W., Giaro T., Longchamps de Bérier F., *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009.
- Dębiński A., *Sacramentum: On the Legal Meaning of the Term as Used in the Letters of Pliny the Younger*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2022, nr 3.
- Farrington F., Zabrocka M., *Punishment by Process: The Development of Anti-SLAPP Legislation in the European Union*, ERA Forum 2023, <https://doi.org/10.1007/s12027-023-00774-5>.
- Fierens M., Le Cam F., Domingo D., Benazzo S., *SLAPPs against Journalists in Europe: Exploring the Role of Self-regulatory Bodies*, „*European Journal of Communication*” 2023.
- File P.C., Wigren L., *SLAPP-ing Back: Are Government Lawsuits Against Records Requesters Strategic Lawsuits Against Public Participation?*, „*Journal of Civic Information*” 2019, nr 2.
- Frank T., *An Economic Survey of Ancient Rome*, t. 1, Baltimore 1933.
- Gintowt E., *Rzymskie prawo prywatne w epoce postępowania legisakcyjnego (od decemwiratu do lex Aebutia)*, Warszawa 2005.
- Jamróż L., *Prawo do sądu a zjawisko pieniactwa procesowego*, w: *Dokoła Wojtek...: księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Preisnerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 495–504.

- Kolańczyk K., *Prawo rzymskie*, Warszawa 1999.
- Litewski W., *Rzymski proces cywilny*, Kraków 1988.
- Pring G.W., *SLAPPs: Strategic Lawsuits against Public Participation*, „Pace Environmental Law Review” 1989, nr 1.
- Young H., *Canadian Anti-SLAPPs Laws in Action*, „SSRN Electronic Journal” 2022, nr 1.
- Zabłoccy M. i J., *Ustawa XII tablic. Tekst – tłumaczenie – objaśnienia*, Warszawa 2003.
- Zabrocka M., Borg-Barthet J., Lobina B., *The Use of SLAPPs to Silence Journalists, NGOs and Civil Society*, DG IPOL/ Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs 2021, https://www.researchgate.net/publication/361040431_The_Use_of_SLAPPs_to_Silence_Journalists_NGOs_and_Civil_Society.

Cytuj jako:

Kursa S., *Zapobieganie nadużycaniu prawa do sądu. Rzymskie sacramentum a współczesne SLAPP-y*, „Ius Novum” 2025, nr 1(19), s. 15–24. DOI: 10.26399/iusnovum.v19.1.2025.02/s.kursa